

ВОЕННА АКАДЕМИЯ „ГЕОРГИ СТОЙКОВ РАКОВСКИ”

**ФАКУЛТЕТ „НАЦИОНАЛНА СИГУРНОСТ И ОТБРАНА”
КАТЕДРА „НАЦИОНАЛНА И МЕЖДУНАРОДНА СИГУРНОСТ”**

ИВАЙЛО ДИМИТРОВ ИВАНОВ

**ПРОБЛЕМИ НА ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА НА
САЩ С ВОДЕЩИТЕ ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗНИЦИ В
НАТО (1949 – 1967 Г.)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 9 „Сигурност и отбрана”, професионално направление 9.1 „Национална сигурност“

Научен ръководител
Проф. д-р Йордан Ангелов Баев

СОФИЯ • 2014

Дисертационният труд е обсъден на катедрен съвет на 16.10.2014 г. и е насрочен за защита пред Научно жури от катедра „Национална и международна сигурност” при факултет „Национална сигурност и отбрана“ на Военна академия „Г.С. Раковски“ – София, по научната специалност: 05.12.02, ”Военно – политически проблеми на сигурността”.

Докторантът работи в катедра „Национална и международна сигурност” при факултет „Национална сигурност и отбрана” на Военна академия „Г.С. Раковски”.

Основните изследвания по дисертационния труд са проведени във Военна академия „Г.С. Раковски”.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 20.01.2015 г. от 14.30 часа в зала А-2 на Военна академия „Г. С. Раковски”.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в стая № 303 на Военна академия „Г. С. Раковски” – София, тел. 02/9226576.

Автор: Ивайло Димитров Иванов

Тема: „Проблеми на взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници в НАТО (1949 – 1967 г.)”

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД	5
ГЛАВА ПЪРВА: ПОЛИТИКАТА НА САЩ ПРИ СЪЗДАВАНЕТО И ИНСТИТУЦИОНАЛНОТО ИЗГРАЖДАНЕ НА НАТО (1949 – 1953 г.)	12
<i>1.1. ПРЕДПОСТАВКИ ЗА ВЪЗНИКВАНЕ НА НАТО</i>	<i>12</i>
<i>1.2. ПРЕГОВОРИ ЗА СЪЗДАВАНЕ НА НАТО</i>	<i>14</i>
<i>1.3. ИНСТИТУЦИОНАЛНО ИЗГРАЖДАНЕ НА НАТО И СТРУКТУРИРАНЕ НА ОТНОШЕНИЯТА МЕЖДУ СЪЮЗНИЦИТЕ</i>	<i>16</i>
<i>1.4. ИЗВОДИ ОТ ГЛАВА ПЪРВА</i>	<i>20</i>
ГЛАВА ВТОРА: ПРОТИВОРЕЧИЯ МЕЖДУ САЩ И ВОДЕЩИТЕ СЪЮЗНИЦИ В НАТО (1954 – 1956 г.)	21
<i>2.1. ИНТЕГРАЦИЯ НА ФРГ В НАТО</i>	<i>21</i>
<i>2.2. СУЕЦКАТА КРИЗА И ВЛИЯНИЕТО И ВЪРХУ ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА НА САЩ С ВОДЕЩИТЕ ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗНИЦИ</i>	<i>22</i>
<i>2.3. РАЗВИТИЕ НА СИСТЕМАТА НА ПОЛИТИЧЕСКИ КОНСУЛТАЦИИ В НАТО</i>	<i>25</i>
<i>2.4. ИЗВОДИ ОТ ГЛАВА ВТОРА</i>	<i>28</i>
ГЛАВА ТРЕТА: УТВЪРЖДАВАНЕ НА ДОМИНИРАЩАТА ПОЗИЦИЯ НА САЩ В НАТО (1957 – 1967 г.)	29
<i>3.1. РОЛЯТА НА ЯДРЕНОТО ОРЪЖИЕ ВЪВ ВЗАИМООТНОШЕНИЯТА НА САЩ С ВОДЕЩИТЕ СЪЮЗНИЦИ В НАТО ДО 1957 г.</i>	<i>29</i>
<i>3.2. ИНТЕГРИРАНЕ НА ЯДРЕНОТО ОРЪЖИЕ В СТРАТЕГИЯТА НА НАТО</i>	<i>30</i>
<i>3.3. ПРИЕМАНЕ НА СТРАТЕГИЯТА НА НАТО ЗА ГЪВКАВ ОТГОВОР</i>	<i>32</i>
<i>3.4. ИЗВОДИ ОТ ГЛАВА ТРЕТА</i>	<i>34</i>
ОБЩИ ИЗВОДИ	36
НАУЧНИ И ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ	37
НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД	38

Дисертационният труд е в обем 325 страници, в т.ч. 301 стр. основен текст, използвана литература – 24 стр.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност

От самото създаване на Организацията на Северноатлантическия договор (НАТО), взаимоотношенията на САЩ с Великобритания, Франция и след като е приета в съюза и с Федерална Република Германия (ФРГ) са сложни и изпълнени с противоречия. Това са страните-членки с най-голям политически, военен, икономически и демографски потенциал и следователно те носят главната тежест, задават основните тенденции и формират политиките и насоките на развитие на Алианса. Въпреки че основаването на НАТО е съвместна политическа инициатива на трите западни страни, победителки във Втората световна война – САЩ, Великобритания и Франция, още от самото начало САЩ имат доминираща позиция в него. Създадената институционална структура, процедурата на вземане на решения с консенсус и приемането на ФРГ не променят значително този факт и той непрекъснато създава напрежение във взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници. Това оказва силно влияние върху Алианса, защото от взаимодействието между тези държави в и извън НАТО в голяма степен зависи състоянието на организацията и процесите протичащи в нея.

Наличието на споделени общи ценности и принципи между съюзниците в НАТО не изключва съществуването на противоречия и възникването на напрежения и кризи в отношенията между страните-членки. Фокусирани върху целта да станат членове на НАТО, страните от бившият Източен блок не обръщат достатъчно внимание и не анализират взаимоотношенията между водещите държави в НАТО. За тях приемането в Алианса означава край на трудностите и предизвикателствата и че те ще могат спокойно да се възползват от предимствата и сигурността, които дава членството в отбранителен съюз като НАТО. Предупрежденията от анализатори и изследователи, че пълноправното участие в работата на организацията крие не по-малко предизвикателства и също ще изисква взимането на трудни решения, остават без внимание. Последвалите събития показват, че в много отношения новите страни-членки не разбират, или са подценили важността на взаимоотношенията между водещите държави за функционирането на НАТО. В резултат на непознаването на динамиката на тези взаимоотношения, новите страни-членки рядко си дават сметка, че освен непосредствените събития и

факти, върху решенията взимани в НАТО, силно влияние има и историята на взаимоотношенията между водещите държави натрупана в годините след създаването на Алианса. Това често води до грешни преценки на новите страни-членки за тенденции и процеси, развиващи се в организацията и в кризисни моменти им пречи да вземат адекватни решения, които защитават в пълна степен техните национални интереси.

Познаването на взаимоотношенията между водещите държави в НАТО е актуална тема за всички страни, които членуват в организацията и императив за тези от тях с ограничени политически, дипломатически и военни ресурси като България. За тези страни-членки възникващите проблеми във взаимоотношенията между водещите съюзници създават двойна заплаха. От една страна, в случаи на дълбока поляризация в НАТО, това ги поставя под огромен политически натиск да решат коя позиция да подкрепят, силно ограничавайки по този начин възможностите им да заемат балансирана позиция съобразена с техните интереси. От друга, липсата на консенсус блокира предприемането на действия от НАТО, което в кризисни ситуации може да има значителни негативни последици за страна-членка като България, разположена в периферията на съюза.

Значимост

В България, еволюцията, характера и динамиката на взаимоотношенията между съюзниците в НАТО и особено между водещите държави са недостатъчно познати и слабо изследвани. Преди 1990 г. няма особен интерес към тази проблематика, а там, където е засегната се разглежда предимно от идеологически и пропагандни позиции. Съществуват отделни експертни анализи посветени специално на темата за проблемите и противоречията при взаимодействието между съюзниците в Алианса, но те са предназначени само за вътрешно ползване от съответните партийни и държавни органи и не достигат до широката аудитория. Направеният преглед на съществуващата литература след 1990 г. показва, че няма цялостни разработки изследващи как комплексните взаимоотношения на САЩ с водещите европейски съюзници влияят върху промените в институционалната структура, функционирането и политиката на НАТО. В по-общи трудове, посветени на историята на Студената война и на международните отношения (Христина Мирчева, Георги Стефанов, Евгени Александров, Пламен Пантев и др.), частично са разгледани

и въпросите за изграждането на военнополитическите съюзи в следвоенната епоха, политиката на НАТО и взаимоотношенията на САЩ с Великобритания, Франция и ФРГ. Отделни аспекти от еволюцията в историческото развитие на Северноатлантическия съюз през изследвания период са разгледани в публикации на Йордан Баев, а политиката на Съединените щати в годините на Студената война е предмет на монографично изследване на Костадин Грозев. Отделни български автори разкриват някои специфични особености в политиката на водещите европейски съюзници Великобритания (Пламен Ралчев), Франция (Жеко Кьосев) и ФРГ (Тонка Костадинова), но без да открият и изследват специално проблемите във взаимоотношенията им със САЩ в рамките на НАТО.

За разлика от България, в Западна Европа и САЩ изучаването на взаимоотношенията между водещите държави в НАТО се оформя като самостоятелно научноизследователско направление още по време на Студената война. То се развива в няколко паралелни насоки – създаване и еволюция на НАТО и проблеми на взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници в многостранен формат; двустранни отношения на САЩ с водещите западноевропейски държави – Великобритания, Франция и ФРГ; конкретни проблеми или събития свързани с НАТО и взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници; и изследвания посветени на Студената война. В резултат на това е натрупана огромна по обем библиография, сред която изпъкват трудовете на автори като Lawrence S. Kaplan, Robert Osgood, Stanley Sloan, Gregory Pedlow, Gustav Schmidt, Hedley Bull, Douglas Bland, John Gaddis и Melvyn Leffler.

Липсата на самостоятелни научни изследвания върху взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници в НАТО – Великобритания, Франция и ФРГ е недопустима за страна-член на Алианса и е предпоставка за разпространение в публичното пространство на едностранчиви и пристрастни оценки на случващото се между тези държави. Без рационален анализ и познаване на тези взаимоотношения и влиянието им върху функционирането на НАТО е много трудно да се реагира адекватно на процесите протичащи в организацията. В условията на силно нестабилна и трудно прогнозируема среда за сигурност, необходимостта от проверени и доказали своята устойчивост във времето предпоставки, върху които да се гради политиката за

сигурност на България, е още по осезаема. Всичко това ясно очертава острата нужда от извършването на задълбочени научни изследвания на взаимоотношенията между водещите съюзници в НАТО. Заедно с това, непрекъснатото разкриване на нови документи и факти дава възможност не само за извършване на изследване с цел извличане на нови знания за взаимоотношенията на САЩ с Великобритания, Франция и ФРГ в НАТО, но и за преосмисляне на натрупаното до момента знание по темата.

Преките наблюдения на настоящите процеси и знанието за отделни факти и събития от миналото не позволява да бъде изградена завършена обяснителна рамка на тези взаимоотношения и влиянието им върху цялостното функциониране и състояние на Алианса. Причината е, че те възникват със създаването на организацията и се оформят в резултат на събития и процеси настъпили през следващите десетилетия. В следствие на това и при липса на научни разработки по тази тематика, систематизираното изследване на взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници в НАТО трябва да започне от момента на тяхното възникване. Единствено този подход позволява последователно се проследи как с времето са се развивали и променяли тези взаимоотношения до съвременното им състояние, както и да се направят сравнения между различните времеви периоди с цел да се установи има ли устойчиви тенденции в отношенията на САЩ с Великобритания, Франция и ФРГ в рамките на НАТО.

Натрупаните документални източници и многобройни чуждестранни публикации, появили се през последните години, дават възможност да бъде направено изследване на взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници в НАТО, което обхваща времевата рамка от основаването на Алианса до 1967 г. Ограничаването на изследването до този период е свързано с факта, че той не само поставя началото на тези взаимоотношения, но се характеризира и с изключително висока динамика и непрекъснати сътресения, свързани с търсенето на подходяща и устойчива институционална рамка за взаимодействие в НАТО между САЩ и водещите европейски съюзници Великобритания, Франция и ФРГ. Тази динамика и сътресения са резултат както на различните възприятия, представи и интереси на водещите държави за мястото и ролята им в НАТО, така и на създаващата и постепенно

утвърждаваща се нова система на международни отношения с две суперсили САЩ и СССР.

Напускането на военните структури на НАТО от Франция през 1966 г. и преместването на щабквартирата от Париж в Брюксел бележи края на тази нестабилност и възникването на сравнително устойчива институционална рамка, която ще се запази до края на Студената война, а основни нейни части ще продължат да действат и след това. Като такива могат да се посочат създадените главни политически органи за управление на организацията, интегрираната командна структура, принципа за вземане на решенията с консенсус, правилото американски офицер винаги да оглавява силите на НАТО и възникването на системата на политически консултации между съюзниците.

Обект и предмет на изследването

Обект на изследването са проблемите на взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници в НАТО – Великобритания, Франция и ФРГ в периода от основаването на Алианса до 1967 г.

Предмет на изследването е сблъсъкът на геостратегическите, политически и военни интереси на САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ и как това влияе върху институционалната структура, политиката и функционирането на НАТО. Защитата на тези интереси и възникващите в резултат на това противоречия между посочените съюзници водят до вътрешни кризи в Алианса, което налага да се изработи механизъм позволяващ тези разнопосочни и понякога противоположни интереси да бъдат съвместявани, а противоречията разрешавани, без това да води до значителни сътресения във функционирането на НАТО.

Цел и задачи на изследването

На основата на дефинираните обект и предмет, **научноизследователската цел** на дисертационния труд е да систематизира и допълни знанията за взаимоотношенията на САЩ с Великобритания, Франция и ФРГ и да разкрие влиянието им върху институционалната структура, политиката и функционирането на НАТО, като изследва, анализира и интерпретира съществуващите и новоразкрити през последните години документални източници и литература.

Целта на изследването се постига с решаването на следните **научноизследователски задачи:**

1. Да се анализира външната и отбранителна политика на САЩ от позициите на световна суперсила, доминираща над останалите съюзници в НАТО;
2. Да се изследват взаимоотношенията на САЩ с Великобритания, Франция и ФРГ в контекста на членството им в НАТО, като се разкрият геостратегическите, политическите и военни интереси на посочените държави и се изведат тези с основно значение за тях;
3. Да се изследва влиянието на ключови международни събития върху външната политика и политика за сигурност на САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ и отражението им върху политиката на НАТО;
4. Да се анализират механизмите за преодоляване на проблемите във взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници в рамките на НАТО и настъпилите в резултат на това промени в институционалната структура и политика на Алианса.

Работна хипотеза

Работната хипотеза на настоящето изследване е, че проблемите на взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници в НАТО водят до промени в структурата, политиката и функционирането на Алианса.

Ограничения

Изследването се провежда при следните **ограничения:**

1. Изследването обхваща периода 1949 - 1967 г.
2. Изследването разглежда взаимоотношенията между САЩ и водещите европейски държави в НАТО – Великобритания, Франция и ФРГ.
3. Изследването не разглежда взаимоотношенията на САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ с останалите страни-членки на НАТО, както и с държавите от Варшавския договор.
4. Изследването не анализира в пълен обем вътрешната, външната, отбранителната и военна политика на посочените страни, а засяга само тези аспекти, които оказват влияние върху НАТО.
5. Изследването е направено на базата на публично достъпни източници и новоразсекретени документи на НАТО, САЩ, Великобритания, Франция, ФРГ и Канада.

Методологията на изследването се базира на интердисциплинарен подход, при който хронологично – проблемният подход, проследяващ последователността от събития, е съчетан с исторически, политически, институционален и сравнителен анализ. Приложено е единство на историзъм и логизъм и методите на логическа дедукция и индукция.

На изследване се подлагат събития, работни материали, официални документи, изказвания и речи на политически и дипломатически представители на САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ, засягащи както външната политика и политика за сигурност на тези страни като цяло, така и конкретно НАТО. Анализират се също така създаването и промените в институционалната структура на НАТО и официални и разсекретени документи на Алианса.

Използвани източници

В хода на разработването на дисертацията се изследват и анализират:

- документи и кореспонденция на Белия дом, държавния департамент на САЩ, Пентагона, обединеният комитет на началник щабове на САЩ, Съветът по национална сигурност на САЩ, на правителствата и външните министерства на Великобритания, Франция, ФРГ и Канада;
- научни разработки – книги, монографии, статии, студии, и др. посветени на историята на НАТО, трансатлантическите отношения, Студената война и международните отношения в посочения период;
- публични и разсекретени документи на НАТО за политиката и структурата на организацията, за проведените заседания, срещи и обсъждания и за позициите защитавани от САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ;
- мемоари, заявления, речи и публични изяви на държавни ръководители и политически лидери на САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ.

Изследването има не само теоретична, но и практико – приложна насоченост. Разкриването и анализирането на проблемите на взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници в НАТО ще помогне за по-доброто разбиране на процесите и тенденциите протичащи в НАТО. Потребители на получените научни и приложни резултати могат да бъдат публични и частни субекти: органи на държавното управление от

законодателната и изпълнителната власт, държавни служители и експерти, които се нуждаят от задълбочени познания по въпросите на международните отношения, политиката за сигурност и отбрана и функционирането на НАТО, физически и юридически лица работещи в сферата на сигурността и отбраната, неправителствени организации. Също така потребители на получените научни и приложни резултати могат да бъдат слушатели, студенти и специализанти, които желаят да получат или актуализират своята квалификация, в съответствие с изискванията в област на висшето образование 9. „Сигурност и отбрана”, професионални направления 9.1. „Национална сигурност” и 9.2. „Военно дело”.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационното изследване е структурирано в увод, три глави и заключение под формата на общи изводи и препоръки от направения анализ.

В увода е описана общата концепция на научното изследване и са обосновани актуалността и значимостта на темата, степента на разработеност и съществуващата литература по тематиката. Формулирани са обектът, предметът, целта и задачите на изследване.

ГЛАВА ПЪРВА: Политиката на САЩ при създаването и институционалното изграждане на НАТО (1949 – 1953 г.)

В глава първа са изследвани и анализирани средата за сигурност в Европа след края на Втората световна война и причините за възникването на НАТО. Разкрити са позициите на САЩ, Великобритания и Франция при преговорите за създаването на Алианса и са очертани основните противоречия възникнали между тях. Изследван и анализиран е процесът на изграждане на политическата и военна структура на НАТО. Главата се състои от три части.

1.1. Предпоставки за възникване на НАТО

В тази част е направен анализ на средата за сигурност в Европа след края на Втората световна война и е очертана критичната роля на САЩ за запазване и стабилизиране на либерално – пазарния модел в Западна Европа. Икономическите трудности, пред които са изправени както победените страни,

така и победителките в Западна Европа, увеличават политическата нестабилност и ерозират публичната подкрепа за демокрацията и пазарната икономика като надежден и ефективен механизъм за управление. Това налага да се предприемат бързи действия, които във вътрешнополитически план трябва да направят комунистическата идеология по-малко привлекателна, като демонстрират предимствата на съществуващия политически ред, а във външнополитически да укрепят независимостта и суверенитета на западноевропейските държави в отношенията им със СССР. Великобритания и Франция ясно осъзнават, че единствената възможност това да бъде постигнато е не просто да получат политическа, икономическа и военна помощ от САЩ, а да успеят да ги привлекат и обвържат в дълготраен съюз със Западна Европа.

Анализът на документите и действията на администрацията на президента Хари Труман показва, че САЩ са сериозно загрижени за ситуацията в Европа и са готови да окажат подкрепа на западноевропейските държави, но не и дългосрочно и под юридическа форма да се обвържат с провеждането на такава политика. Основната причина за това е липсата на публична подкрепа за подобни действия, дължаща се на съществуващата традиция за провеждане на политика на изолационизъм към Европа. Притиснати между външнополитическата необходимост и вътрешнополитическите ограничения, САЩ лансират доктрината “Труман“ и плана “Маршал“, които макар че бележат известен пробив в политиката на изолационизъм са далеч от идеята за създаване на постоянен съюз с Европа. Въпреки това изследването им показва, че в плана “Маршал” се наблюдава известен напредък към приемане на схващането, че е необходимо по-тясно сътрудничество с Европа. От направения анализ на двете инициативи може да се заключи, че за САЩ към този момент сблъсък със СССР е предимно идеологически и икономически, а не военен. Това се доказва от факта, че целта на инициативите е да осигурят икономическо възстановяване и политическа стабилност на участващите в тях държави. Въпреки тези ходове, САЩ запазват пълна свобода на действие във външната си политика, тъй като не поемат никакви юридически обвързващи ангажименти към гарантирането на сигурността на Западна Европа.

Предприетите от западноевропейските държави стъпки за засилване на отбранителните им способности чрез сключването на Брюкселския договор цели повече да повлияе на вътрешнополитическия дебат в САЩ и да ги убеди

в нуждата да се включат в подобен съюз, отколкото да доведе до реално интегриране на въоръжените сили на участващите в договора страни. Анализът на съотношението на силите на континента показва, че дори и обединени, начело с Великобритания и Франция, западноевропейските държави не могат успешно да балансират съветската мощ.

1.2. Преговори за създаване на НАТО

Във втората част на глава първа се изследват и анализират интересите, позициите и противоречията между САЩ и Великобритания и Франция в преговорите за създаване на НАТО като особено внимание е отделено на еволюцията на американската външна политика.

Съветските действия в Източна Европа и натискът оказан върху отделни западноевропейски държави увеличава готовността на САЩ да предприемат по решителни стъпки за сближаване с Европа. Предложените от президента Труман гаранции за сигурността на държавите от Брюкселския договор, без това да бъде юридически оформено чрез съюзен договор, бързо еволюират до готовност за сключване на отбранително споразумение. Въпреки това то има ограничен характер, защото не предвижда САЩ да станат страна-член на Брюкселския договор, а само да бъде сключено споразумение със съюза като цяло. Направеният анализ показва, че тази промяна в позицията на САЩ е част от оформяща се широкомащабна американска стратегия за сдържане на комунистическата заплаха както в Европа, така и извън нея. Доказателство за първото е желанието на САЩ Брюкселския договор да бъде отворен към приемането на нови членове и гаранциите за защита от агресия да се простират върху всички западноевропейски държави, включително и върху окупираните територии, а не само върху настоящите страни-членки. Същевременно предложението за създаване на блискоизточна система за сигурност показва, че обхвата на постепенно създаващата се американска стратегия за сдържане на комунизма надхвърля границите на Европа и включва и други жизненоважни региони. Това е ясен признак, че САЩ осъзнават и приемат ролята си на глобална сила и съответно нуждата да имат цялостна координирана стратегия, обхващаща всички важни региони по света.

Въпреки скъсването с традицията на изолационизма, САЩ се стремят да

запазят пълна свобода на действие във външнополитически план. Поради тази причина отбранителното споразумение не предвижда изграждането на обща командна структура и въоръжени сили и още по-малко участието на САЩ в такива. Доколкото има интеграция по отношение на планове, стратегии и въоръжени сили, тя е само между западноевропейските страни. Този напредък изпълнява основната краткосрочна цел на Великобритания и Франция – да си гарантират значителна военна помощ от САЩ, но не и дългосрочната, която е свързана с получаването на твърди гаранции за намеса в тяхна полза при евентуална съветска агресия.

В резултат на предприетите съветски действия в Източна Европа и особено на берлинската криза от 1948 г. се наблюдава еволюция на концепцията и вместо създаване на отбранително споразумение между САЩ и Канада и страните от Брюкселския договор, започват преговори за създаване на изцяло нов отбранителен съюз, в който Вашингтон ще бъде страна-член наравно със западноевропейските държави. Направеният анализ и систематизация разкри, че вътрешнополитическите процеси в САЩ имат определяща роля върху преговорите за създаване на НАТО. Изведени са три отделни вътрешнополитически групи, всяка от които има различни мотиви срещу създаването на съюз със западноевропейските държави. Това са републиканците, които имат мнозинство в Сената, Обединеният комитет на началник щабовете и привържениците на ООН.

Изследването разкри, че в основата на преговорите за създаване на НАТО стои въпросът как САЩ да гарантират сигурността на Западна Европа, така че тя да получи надеждна и ефективна защита срещу съветска агресия, но едновременно с това Вашингтон да остане максимално независим и свободен при вземането на решения по отношение на външната политика и отбрана. Анализът показва, че това условие е породено както от вътрешнополитически причини – страха да не се консолидира значителната съпротива, идваща от различни групи срещу подобен съюз, така и геостратегически наложени от новата роля на САЩ като суперсила, която трябва да има свобода да балансира своите ангажименти към различните географски региони.

Анализът на позициите на Великобритания и Франция в преговорите разкри, че още от самото начало те се стараят да поемат ролята на основен

партньор на САЩ от името на Европа и се стремят да запазят тази си позиция и в бъдещата организация. Поради това те са против желанието на САЩ повече западноевропейски държави да участват в съюза. По-голям брой страни-членки ще означава не само намаляване на влиянието им в НАТО, но и със сигурност съкращаване на размера на военната помощ, която ще получат от САЩ. Същевременно изследването разкри, че Великобритания и Франция се стремят да разширят действието на договора, така че неговите клаузи да покрият и някои от техните колониални владения. Това, както и останалите действия на двете държави показва, че въпреки демонстрираните усилия Лондон и Париж не са преодолели старите си рефлексии и амбиции за влияние, които американците определят като един от пороците на европейската политика.

Анализът на политиката на САЩ при създаването на НАТО показва, че за тях съюза има двойна цел. От една страна той трябва да служи като доказателство, което да убеди СССР, че те са готови да защитават Западна Европа и да отслаби комунистическия натиск над държавите извън съветската сфера на влияние. От друга страна, участието на САЩ в съюза трябва да обезсмисли политиката на баланс на силите между самите западноевропейски държави и най-вече между Франция и Великобритания, която започва да се възражда.

1.3. Институционално изграждане на НАТО и структуриране на отношенията между съюзниците

В третата част на глава първа се изследва и анализира процеса на изграждане на политическите структури и интегрираната командна система на НАТО и са изведени основните противоречия между САЩ, Великобритания и Франция, които възникват във връзка с това.

Предприетите действия по изграждане на политическата структура на НАТО показват борба за надмощие и престиж вътре в организацията между САЩ, Великобритания и Франция. Желанието на всяка от водещите държави на нейна територия да бъде разположен орган от структурата на Алианса спъва процеса на тяхното създаване и ограничава ефективността при съвместната им работа. Същевременно стремежа на САЩ, Великобритания и Франция да имат водеща роля в НАТО и в процеса на вземане на решения

намира институционален израз в създадената Постоянна група. Анализът на първоначално създадената институционална структура на НАТО показва, че тя е нестабилна и страда от съществени недостатъци. Доказателство за това са предприетите скоро след нейното създаване поредица от реформи, които целят да отстранят някои от тези недостатъци.

Бързото приемане на първия план за отбрана на НАТО е политически успех, но при задълбоченото му изследване се вижда, че той има пожелателен характер и не е съобразен със съществуващата реалност. Причината за това е, че неговото изработване е движено предимно от политически, а не от стратегически и военни съображения. Анализът разкри, че в основата на тези действия стои общосподеленото схващане между САЩ и западноевропейските държави, че сигурността им в крайна сметка се гарантира от притежаваното от САЩ ядрено оръжие, а не от количеството и качеството на конвенционалните въоръжени сили, които те имат. Това води до успокоение сред европейските страни-членки на НАТО и те поставят акцента върху икономическото възстановяване, а не върху инвестициите в сферата на отбраната.

Корейската война променя тези нагласи и подчертава нуждата НАТО да има ефективна институционална структура. В резултат на конфликта, първоначално отхвърленият доклад, изготвен няколко месеца по рано за Съвета за национална сигурност на САЩ, настояващ за значително увеличаване на разходите за отбрана, е одобрен. Анализът на доклада, известен като СНС-68, показва, че на практика той преформулира доктрината „Труман“ като изоставя идеята за идеологическия и икономически характер на конфронтацията със СССР и възприема, че тя ще има предимно военно измерение. Заложените в доклада основни принципи задават рамката на американската външна политика, която в някои отношения САЩ ще следват почти до края на Студената война.

Промените в американската стратегия водят до ревизиране на плана за отбрана на НАТО. Изследването систематизира възможните алтернативи за реализирането му като те са сведени до три – увеличаване на американските сили в Европа; увеличаване на усилията по превъоръжаване на европейските съюзници или намиране на допълнителни ресурси чрез превъоръжаване и включване на ФРГ в западноевропейската система за сигурност.

Анализът показва, че политически, военни и геостратегически съображения карат САЩ да настояват наред с първите два подхода да се използва и третия, което категорично е отхвърлено от Франция. Проучването на френското контрапредложение за създаване на наднационални западноевропейски въоръжени сили, чрез формиране на Европейска отбранителна общност (ЕОО) показва, че то цели да предотврати интегрирането на ФРГ в НАТО. Въпреки сериозните недостатъци и неясноти в предложението, изправени пред неотстъпчивата френска позиция САЩ го подкрепят, защото са необходими бързи мерки за консолидиране на западноевропейската отбрана. Заедно с това с цел постигане на ефективно и координирано управление на въоръжените сили на страните-членки на НАТО и насърчаване на процеса на създаване на ЕОО, САЩ предлагат, не само да увеличат своето военно присъствие в Европа, но и да направят немислимото до този момент, като приемат да участват в бъдеща постоянно съществуваща интегрирана военна командна система на НАТО. Изследването показва, че какво да бъде мястото и ролята на ФРГ в западноевропейската система за сигурност е първият от поредица въпроси, които пораждаат сериозен сблъсък между САЩ и Франция и водят до постепенно охлаждане на отношенията между тях.

Анализът на процеса на изграждане на интегрираната командна структура на НАТО показва, че той е движен главно от политически съображения и борба за влияние и престиж между САЩ, Великобритания и Франция, а не от стремежа за постигане на максимална военна ефективност при отбраната на Западна Европа. Трите държави се стремят изграждащата се командна структура на НАТО да обслужва защитата на техни стратегически интереси. Породените от това противоречия между тях забавят създаването и променят в значителна степен първоначалните планове как трябва да изглежда постоянната командната структура на НАТО. САЩ институционализират военното си надмощие над останалите съюзници чрез назначаването на американски офицери за върховни командващи. Тази практика ще се превърне в неотменим принцип и ще се запази дори и след края на Студената война.

Успоредно със създаване на интегрираната командна система се реформира и политическата структура на НАТО. Нуждата от ефективно и

бързо вземане на решения и осъществяване на контрол над военните структури изисква административна и географска централизация на политическите органи на НАТО, но както и при създаването им това поражда спорове между САЩ, Великобритания и Франция относно къде те да бъдат разположени.

Нуждата от задълбочаване на политическите консултации между съюзниците, за да се постигне по-голяма ефективност в работата на НАТО, води до създаването на поста генерален секретар. Анализът показва, че САЩ се опитват да ограничат неговите политически функции и да сведат длъжността до чисто административна, защото смятат, че в противен случай той ще отнеме част от правомощията на върховния командващ. Запазването и разширяването на правомощията, свързани с интегрираната командна система, за сметка на политическите органи е от огромно значение за САЩ, защото поради пълната военна доминация над останалите съюзници това им дава възможност почти винаги да наложат интересите си. В политическите органи това надмощие е процедурно ограничено от възприетите принципи за равнопоставеност между страните-членки и за вземане на решенията с консенсус. Анализът на американските действия показва, че въпреки че настояват за възможно най-голяма ефективност при изграждането на структурата и във функционирането на НАТО, когато се очертава да бъдат засегнати техни стратегически интереси САЩ, не се придържат към този принцип.

При анализа на разпределянето на правомощията между политическата и военна структура на НАТО са изведени основните принципни противоречия за характера на Алианса между САЩ и водещите съюзници. Те са свързани с това военната или политическата логика ще има върховенство в Алианса, доколкото страните-членки ще запазват своя суверенитет в сферата на отбраната и с ефективността на НАТО и скоростта на вземане на решения в организацията.

Изследването показва, че в Алианса съществува непрестанен сблъсък между нуждата от ефективност и от политическа легитимност. Направените институционални промени смекчават този сблъсък, но не могат да го премахнат, защото той е заложен в самата същност на НАТО. Основният механизъм за неговото преодоляване е чрез въвеждане и разширяване на

политическите консултации между страните-членки. Анализът показва, че използването му дава ограничени резултати. Причината за това е, че от една страна САЩ, макар да са готови да изслушат съюзниците си, не са склонни да ги третираят напълно равнопоставено с тях при определяне на крайното решение, а от друга, желанието на Великобритания и Франция да запазят водещата си роля в рамките на НАТО и съпротивата им да бъдат третирани наравно с останалите страни-членки.

1.4. Изводи от Глава първа

Анализът и систематизирането на политиките и действията на САЩ и водещите европейски съюзници Великобритания и Франция през разгледания период налагат следните изводи:

- Вътрешнополитическите съображения и управлението на обществените нагласи и мнение в САЩ са доминиращи при създаването на НАТО. В резултат на това, политиката и действията на Великобритания и Франция целят да повлияят на вътрешнополитическия дебат и на решенията вземани от САЩ, а не да доведат до реално координиране и интегриране на отбранителни способности на западноевропейските страни.
- Първоначалната стратегия на САЩ не предвижда дългосрочно военно присъствие в Европа и не ефективността, а балансирането на интересите на САЩ, Великобритания и Франция е водещ принцип при институционалното изграждане на НАТО.
- Европейските съюзници приемат като основен гарант за своята сигурност притежаваното от САЩ ядрено оръжие. Поради тази причина икономическото възстановяване и развитие е приоритетно за тях пред стриктното изпълнение на отбранителните планове на НАТО.
- Легитимността на решенията, а не скоростта, с която те се вземат, се очертава като водещ принцип в НАТО и политическите съображения надделяват над военната ефективност при вземането на решения, с изключение при наличие на реална заплаха от започване на военни действия.

- САЩ се стремят да запазят пълна свобода на действие, въпреки членството си в НАТО и военното им превъзходство над водещите европейски съюзници в организацията неофициално е институционализирано чрез принципа американски офицер винаги да заема поста на Върховен командващ.

ГЛАВА ВТОРА: ПРОТИВОРЕЧИЯ МЕЖДУ САЩ И ВОДЕЩИТЕ СЪЮЗНИЦИ В НАТО (1954 – 1957 г.)

В глава втора се изследват и анализират процесът на интегриране на ФРГ в западноевропейската система за сигурност, отражението на Суецката криза върху взаимоотношенията на САЩ с водещите съюзници в НАТО и развитието на механизма на политически консултации в Алианса. Разкрити са позициите на САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ в тези процеси и са очертани основните противоречия между тях и промените настъпили в техните политики в резултат на това. Главата се състои от три части.

2.1. Интеграция на ФРГ в НАТО

В първата част на глава втора се анализира процесът на интегриране на ФРГ в западноевропейската система за сигурност. Изследват се причините за провала за създаване на Европейска отбранителна общност и предприетите стъпки довели до приемането на ФРГ в НАТО, с което е преодоляна първата голяма криза във взаимоотношенията между САЩ и водещите съюзници в Алианса.

Проектът за създаване на Европейска отбранителна общност (ЕОО) възниква като френско контрапредложение на американския натиск за превъоръжаване на ФРГ. С него Париж се опитва да реши чувствителния за всички съюзници въпрос как да бъде включена и каква да е ролята на ФРГ в западноевропейската система за сигурност. Целта на френското предложение е да предотврати членството на ФРГ в НАТО, да забави процеса на превъоръжаване и ако все пак се стигне до създаване на германска армия, Париж да има съществено влияние и контрол върху нея. Въпреки предвидения контрол и ограничения върху бъдещите въоръжени сили на ФРГ, в изготвения договор Фракция се чувства все по-несигурна и търси

непрекъснато нови гаранции за своята сигурност от САЩ и Великобритания, което спъва процеса на ратификация на договора за ЕОО. Анализът показва, че причините за тази несигурност се дължат на съчетаването на три фактора - непрекъснатото отслабване на позициите на Франция в глобален план, трайната вътрешнополитическа нестабилност и бавната, но необратима промяна в баланса на силите в отношенията с ФРГ.

Отказът на Франция да ратифицира договора за ЕОО през август 1954 г. не само оставя отворен въпросът как да се интегрира ФРГ в западната отбрана, но и предизвиква първата голяма вътрешна криза в НАТО, защото поставя под въпрос присъствието на САЩ в Европа. Анализът на американската стратегия и документи показва, че за Вашингтон отбраната на Западна Европа е невъзможна без едновременното участие на Франция и ФРГ. Освен това американския ангажимент към защитата на континента се основава на схващането, че траен мир в Западна Европа може да бъде постигнат само чрез премахване на историческата враждебност и формирането на устойчиво сътрудничество между Париж и Бон. При положение, че това не може да бъде постигнато, САЩ започват да разглеждат възможността дали да не преосмислят своето присъствие в Европа.

След провала на ЕОО единствената опция за интегрирането на ФРГ в западноевропейската система за сигурност остава членство в НАТО. При изследването на преговорния процес са изведени основните проблеми. Те са: как да се признае пълен суверенитет на ФРГ, но заедно с това да бъдат запазени окупационните сили на нейна територия и да се поддържат ограничения върху бъдещите германски въоръжени сили, кой да следи за спазването на тези ограничения, какви допълнителни гаранции да се дадат на Франция и каква да бъде съдбата на Саарската област. Анализирани са позициите и целите на САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ в преговорите и логиката на приетите решения.

2.2. Влияние на Суецката криза върху отношенията между водещите съюзници в НАТО

В тази част на глава втора се изследват и анализират противоречията между САЩ от една страна и Великобритания и Франция от друга в Суецката криза, техният ефект върху взаимоотношенията между водещите съюзници в

НАТО и настъпилите в резултат на това стратегически промени във външната и отбранителната им политика.

Суецката криза създава най-голямата заплаха за политическото единство на НАТО от създаването на организацията. Изследването извежда и систематизира причините и мотивите довели до този сблъсък между водещите държави в Алианса. Анализът на действията на Великобритания и Франция показва, че намаляването на заплахата от съветско нападение в Европа и икономическото възстановяване увеличава желанието на двете държави да се еманципират от САЩ и да провеждат независима външна и отбранителна политика, както и да защитават по настойчиво своите интереси. Възприемайки се за Велики сили Великобритания и Франция смятат, че могат да действат напълно независимо, без да е нужно да се консултират със съюзниците в НАТО, дори когато действията им непосредствено застрашават отбраната на Европа.

За Франция, която е все по недоволна от американската политика, сътрудничеството с Великобритания в Суецката криза е начало на стратегически проект, който трябва да доведе до създаването на европейски център на сила, способен да ограничи американската доминация в НАТО. Даването на приоритет на връзката със САЩ от Великобритания води до преориентирането на Франция към тясно сътрудничество с ФРГ, изразяващо се в разширяване и задълбочаване на европейския интеграционен процес. Заедно с това Париж решава, че след като на Великобритания повече не може да се разчита, той трябва да създаде напълно независими собствени ядрени сили. Суецката криза показва, че без притежаването на ядрено оръжие Франция, а следователно и воденият от нея европейски център на сила са твърде уязвими и винаги може да бъдат изнудвани не само от СССР, но и от САЩ.

Извършеният анализ показва, че за Великобритания провалът в Суецката криза води до съвсем различни изводи. Вместо засилване на европоцентризма, Лондон решава в бъдеще да се стреми към още по тясно сътрудничество със САЩ и винаги да се консултира с тях преди да предприеме големи външнополитически действия. Британската стратегия е да се превърне в най-довереният съюзник на Вашингтон и да защитава своите интереси, като влияе върху решения, които той взима. Промяната е

подтикната не само от „специалните отношения“ съществуващи между двете страни. Омаловажаването на специалните отношения в Суецката криза чрез отказа на Антъни Идън да се консултира или поне информира САЩ за подготвяната операция, създава сериозно вътрешно разделение дори в редиците на собствената му партия и води до падането на правителството. Поучени от неговата грешка следващите британски премиери не искат да повторят политическата му съдба. С приемането на тази стратегия Лондон признава и се съгласява с американската доминация в НАТО, оставайки Франция единствената страна-член, която оспорва този статут.

Изследването показва, че ФРГ е силно обезпокоена от провежданата от САЩ политика. Тя подкрепя Великобритания и Франция в Суецката криза и с готовност заема мястото на Лондон в замисления от Париж проект за постепенно изграждане на европейски център на сила, който да бъде равностоен на СССР и САЩ. ФРГ иска да се подсигури и да има алтернатива на връзката със САЩ при нужда, но не може да си позволи появата на големи противоречия с тях, защото се намира в много уязвима позиция. В резултат на това тя ще балансира между тези две тенденции като се стреми да съчетае участието в европейския интеграционен процес със запазване на добрите връзки с Вашингтон. Успешното реализиране на тази стратегия е възможно само при условие, че европейският проект няма явна антиамериканска насоченост. Това изискване на моменти ще води до изостряне на отношенията с Франция, която влага в проекта подобни намерения. Изследването разкри, че противоречията между САЩ и водещите съюзници в НАТО в Суецката криза водят до неочакван ефект. Те поставят началото на трайно сближаване на Франция и ФРГ. Това е една от основните цели на Вашингтон от създаването на Алианса, за постигането на която те полагат значителни усилия, без да има особен успех до момента.

Направеният анализ на американската политика и действия в Суецката криза разкри, че изправени пред избор САЩ дават приоритет на глобалните си ангажменти и задължения пред регионалните в Европа и подкрепата за съюзници в НАТО. Те имат доминираща позиция в Северноатлантическия съюз и са едната от двете глобални суперсили и страните-членки в Алианса не може да ги пренебрегват, нито да се опитват да ги изнудват. Освен това действията на САЩ в Суецката криза целят да предотвратят всякакви бъдещи

опити за подобно поведение от страни-членки на НАТО. За Вашингтон това е от изключително значение, защото ако Великобритания и Франция останат ненаказани това може да изкуши ФРГ да предприеме едностранни действия за обединение, което със сигурност ще означава война със СССР. От тази гледна точка Суецката криза има пряко и непосредствено влияние върху НАТО и взаимоотношенията между водещите държави, защото очертава рамката, в която те ще се развиват в следващите години.

В по общ контекст сблъсъкът между САЩ и Великобритания и Франция отразява разпадането на колониалната система на международни отношения и замяната и с характерното за Студената война идеологическо противопоставяне между САЩ и СССР. След като се заражда в Европа и достига Далечния Изток по време на Корейската война, сега това противопоставяне засяга и Близкия Изток. Така то постепенно обхваща всеки континент и съперничеството между двете суперсили се превръща в наистина глобално. Развитието на този процес бележи упадък на Великобритания и Франция, които губят предишния си статут и се превръщат във второстепенни сили. Като такива те трябва да се съобразяват с новите суперсили, дори и едната да е техен съюзник в НАТО.

2.3. Развитие на системата на политически консултации в НАТО

В третата част на глава втора се изследва развитието на механизма на политически консултации в НАТО. Анализирани са причините за слабото използване на механизма, проблемите свързани с прилагането му и извършените процедурни и структурни промени, целящи неговото подобряване. Разкрита е роля на водещите държави в НАТО в този процес.

При изследването на Суецката криза се установи, че механизма на политически консултации в НАТО не работи ефективно. Именно липсата на консултации по време на кризата значително допринася за влошаването на отношенията между САЩ от една страна и Великобритания и Франция от друга. Направеният анализ показва, че развитието на политическите консултации в организацията е доста по-бавно и трудно в сравнение с развитието на системата за военно планиране. Докато заплахата е от предимно военен характер и Алиансът е концентриран върху отбраната, това изоставане не води до големи сътресения в организацията. Промяната в

характера на съветската заплаха и възникналата в резултат на това нужда да се засили и политическото сътрудничество между съюзниците, налага разширяване и задълбочаване на консултациите. Разкрита е ролята на чл. 2 от Вашингтонския договор, който единствен предоставя правни основания за развитието на политическите консултации в организацията.

Изследването извежда основните въпроси, пред които са изправени страните-членки в процеса на развитие на политическите консултации в НАТО. Те включват изясняване на тяхната същност и характер, какви теми и от кои области могат да бъдат предмет на консултации, трябва ли географският обхват на темите да бъде ограничен до зоната на отговорност на НАТО или може да го надхвърля. Всички тези въпроси получават отговор още през 1951 г., когато е прието, че политическите консултации представляват нещо повече от размяна на информация между съюзниците, всяка тема, която засяга интересите на страните-членки и на НАТО като цяло подлежи на обсъждане и не може да има географски ограничения пред консултациите щом заплахата, пред която Алиансът е изправен е глобална. Направено е и разграничение между политическите консултации и тези предвидени в чл. 4 на договора.

Това заедно с проведените структурни реформи през 1952 г., целящи централизиране и повишаване на ефективността в работата на организацията, не води до значителен напредък в механизма на политическите консултации. Въпреки появата на постоянните представителни и създаването на поста на генералния секретар, водещите съюзници в лицето на САЩ, Великобритания и Франция нямат политическа воля да използват механизма на консултации и продължават да ги избягват, предпочитайки по всички важни въпроси да действат неформално в двустранен или многостранен формат или извън рамките на организацията. Анализът показва, че основната причина за това е, че те възприемат консултациите като ограничаващи свободата им на действие и намеса във вътрешнополитическия процес. В резултат на това независимо от съществуващите противоречия между тях, когато се обсъждат въпроси засягащи процеса на вземане на решения в организацията те демонстрират единомислие. За разлика от по-малките държави, САЩ, Великобритания и Франция поддържат възгледа, че членството в НАТО не води до никакви ограничения на техния суверенитет и те могат да продължат да действат

напълно независимо по всички въпроси извън тези свързани с прилагането на Вашингтонския договор.

Изследването установи, че проблемът с политическите консултации периодично излиза на преден план, но без това да доведе до особени промени. Така през 1954 г. отново е обърнато внимание на проблемите пред политическите консултации и е приета специална резолюция, насърчаваща страните-членки да ги използват по-често, но това не се случва. Увеличаващите се противоречия и недоволство от по-малките държави в НАТО от поведението на водещите съюзници и модела на вземане на решения в организацията водят до създаването в началото на 1956 г. на специален временен комитет, който да разработи предложения за сътрудничество между страните-членки в невоенната сфера. Съвпаднал със Суецката криза той е силно повлиян от нея, когато е представен в края на годината.

Анализът на доклада показва, че в частта за политическите консултации в него са повторени предишни препоръки, направени са някои уточнения и са разширени и задълбочени вече съществуващи практики. Това доказва, както и самите автори признават, че от процесуална и организационна гледна точка НАТО вече разполага с всичко необходимо за успешната работа на механизма на политическите консултации и прилагането му зависи единствено от желанието на страните-членки да го направят и то най-вече от водещите, които имат главната отговорност за това. Той призовава държавите в НАТО да направят процеса на консултации част от вътрешнополитическия процес на вземане на решения, за да се гарантира, че няма да се повтори подобна ситуация, заплашваща единството на организацията, каквато се наблюдава в Суецката криза. Докладът предупреждава, че напредъка в развитието на политическите консултации ще е бавен и ще изисква непрекъснати усилия от всички съюзници. Изследването не откри значителна промяна в схващанията и възгледите на САЩ, Великобритания и Франция относно използването на политическите консултации, което води до заключението, че в бъдеще отново може да се очаква появата на кризи в отношенията между тези съюзници.

2.4. Изводи от Глава втора

Анализът и систематизирането на политиките и действията на САЩ и водещите европейски съюзници Великобритания, Франция и ФРГ през разгледания период налагат следните изводи:

- Възстановяването на Великобритания, Франция и ФРГ от Втората световна война води до стремеж към по-голяма външнополитическа независимост от САЩ. Предизвиканата от действията на първите две държави в тази посока Суецка криза разкрива, че в условията на двублоково противопоставяне, характерно за Студената война, те са напълно зависими от САЩ по въпроси от стратегически характер. Заедно с това кризата показва, че изправени пред избор между глобалните ангажименти и защитата на интересите на регионалните съюзници, САЩ ще дадат предимство на първото пред второто.
- Преди Суецката криза за Франция сътрудничеството с Великобритания е стратегически проект, целящ създаване на европейски център на сила, равностоен на САЩ. Кризата показва, че за Великобритания запазването на връзката със САЩ е първостепенна цел и следователно тя никога няма да подкрепи действия застрашаващи тази връзка. Това принуждава Франция да търси сближаване с ФРГ, но последната е готова да подкрепи проект за създаване на европейски център на сила единствено, ако той няма антиамериканска насоченост. Така Франция остава единственият съюзник в НАТО, който оспорва доминиращата позиция на САЩ в Алианса.
- Системата на политически консултации в НАТО не работи ефективно за разлика от военното планиране. Наличието на общ противник не води автоматично до общи интереси извън сферата на отбраната и водещите съюзници в НАТО продължават да преследват и защитават своите национални интереси, дори и когато те противоречат или са във вреда на общия съюзен интерес. Освен това, фокусът на НАТО единствено върху отбраната го прави неспособен да реагира адекватно на по-широкия набор от заплахи, възникнали с промяната на съветската политика. Това налага да се развие сътрудничеството извън военните

аспекти, което ще позволи да се разшири полето на взаимодействие между съюзниците.

- За да запазят пълна свобода на действие, САЩ, Великобритания и Франция предпочитат по важни въпроси да се договарят пряко помежду си, заобикаляйки системата на политически консултации в НАТО. Това не означава, че те отхвърлят нейното съществуване, но са готови да я ползват единствено когато са сигурни, че ще получат подкрепата на останалите съюзници за своите действия или когато се обсъждат маловажни за тях въпроси.

ГЛАВА ТРЕТА: УТВЪРЖДАВАНЕ НА ДОМИНИРАЩАТА ПОЗИЦИЯ НА САЩ В НАТО (1957 – 1967 г.)

В глава трета са изследвани и анализирани проблемите между САЩ и Великобритания, Франция и ФРГ, свързани с притежаването, контрола, планирането и използването на ядрено оръжие за отбрана на НАТО. Разкрити са противоречията между тези страни-членки, свързани с отказа от стратегията за масирано възмездие и приемането на стратегията за гъвкав отговор. Изследвана е политиката на Франция и последиците от нейното напускане на военната командна структура на НАТО. Описана е и е анализирана създадената нова институционална структура и настъпилите основни промени в политиката на Алианса. Главата се състои от три части.

3.1. Ролята на ядреното оръжие във взаимоотношенията на САЩ с водещите съюзници в НАТО до 1957 г.

В първата част на глава трета се изследват принципните проблеми, пред които са изправени САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ при определянето на мястото и ролята на ядреното оръжие в отбраната на НАТО. Те са свързани както с въпроса за физическото му притежание и контрол, така и с процеса на вземане на решение за неговото използване. Анализирани са ефектите от приетата от САЩ стратегия за масирано възмездие върху отбранителната политика на Великобритания, Франция и ФРГ и позитивите и негативите от появата на тактическото ядрено оръжие. Изследването показва, че движени от политически и икономически мотиви, всички страни-членки подкрепят

широката му употреба, независимо от опасенията, свързани с неговия контрол и използване. Съюзниците виждат в тактическите ядрени оръжия лесна и евтина възможност, която ще им позволи да намалят разходите за отбрана, без това да доведе до отслабване на бойните способности на въоръжените им сили.

Натискът на Великобритания, а и на останалите съюзници в тази насока, както и проблемите, породени от ограничените възможности за отговор на съветска агресия, карат САЩ много скоро да започнат да изпитват съмнение в пълната приложимост на стратегията за масирано възмездие. Това както и увеличаването на съветския ядрен арсенал поражда опасения в европейските съюзници, че САЩ може се откажат да ескалират възможен конфликт до пълномащабна война, излизаща извън границите на Европа. Анализът показва, че с цел да предотвратят такова развитие, европейските страни-членки предприемат действия едновременно в две насоки. Първата е в планирането и документите на НАТО да бъде отхвърлено всяко допускане за провеждането на ограничена война. Втората насока е те да получат достъп до ядрено оръжие, което да могат да използват в случай на нужда, без да разчитат на САЩ.

Изследването установи, че въпросът за споделянето на ядрено оръжие в рамките на НАТО е централен проблем между САЩ и водещите съюзници. Наред с противоречията за контрола и начина му на използване, причина за това е и мястото и ролята на ФРГ в този процес. Поставянето на акцента върху ядреното оръжие в отбраната на НАТО води до съществена промяна в политиката на ФРГ. Тя отказва да търси увеличаване на влиянието си в процеса на вземане на решения в Алианса и получаване на равноправен статут чрез създаването и поддържането на големи конвенционални сили и вместо това започва да се стреми да получи достъп до ядрено оръжие.

3.2. Интегриране на ядреното оръжие в стратегията на НАТО

Във втората част на глава трета се изследват и анализират противоречията между САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ свързани със споделянето на ядрено оръжие в рамките на НАТО и механизмите за неговото използване. Проследена е промяната във френската външна и отбранителна политика с идването на власт на Шарл Де Гол и са очертани възникналите противоречия

със САЩ, Великобритания и ФРГ в резултат на това.

Приемането на стратегията за масирано възмездие от НАТО налага да се създаде механизъм и да се разработят процедури за предоставянето на тактическо ядрено оръжие на съюзниците. Изследването показва, че САЩ са готови да дадат достъп на останалите страни-членки до такова оръжие, но само в рамките на НАТО и запазвайки пълен контрол върху него до вземането на решение за използването му. Същевременно изключването на Великобритания от тази политика и тясното сътрудничество между Вашингтон и Лондон в ядрената сфера генерира напрежение в отношенията с Франция, която вижда в това опит на двете страни да запазят своя монопол в тази област и да утвърдят доминиращите си позиции в рамките на НАТО.

Анализът на разработените процедури за употребата на ядрено оръжие показва, че те са непълни и двусмислени. Причината за това е, че от една страна те трябва да задоволят желанието на съюзниците да запазят пълен политически контрол върху решението за използване на ядрено оръжие до последният момент, а от друга да бъдат максимално ефективни във военен план, което да позволи оръжието да бъде използвано бързо в случай на нужда. Тъй като съчетаването на политическите и военни изисквания е невъзможно, съюзниците съзнателно избягват тяхното детайлизиране с цел запазване на политическото единство в организацията.

Изследването показва, че с идването на власт на Шарл Де Гол Франция си поставя за цел да се утвърди като независима ядрена сила, равностойна на САЩ и Великобритания, което води до непрекъснато увеличаващо се напрежение между тях. То е допълнено от настояването на Париж за промяна на институционалната структура на НАТО, която не само официално ще раздели страните-членки на водещи и останали, но и ще ограничи доминацията на САЩ в организацията.

Анализът на политиката на ФРГ показва, че въпреки че споделя част от възгледите на Де Гол, Бон не иска отслабване на НАТО и изтегляне на САЩ от континента, което е крайната цел на френския президент, вплътена в идеята му за Европа от Атлантика до Урал. Изследването показва, че причината за това е, че ФРГ вижда в Алианса единствената възможност да участва равностойно в процеса на взимане на решения при планирането на отбраната на Западна Европа и да получи достъп до ядрено оръжие.

Изследването разкри, че предложението на САЩ за предоставяне на стратегическо ядрено оръжие чрез създаване на многостранни ядрени сили (МЯС) в рамките на НАТО е провокирано от желанието на европейските съюзници да не са напълно зависими от Вашингтон. Освен това създаването на МЯС трябва да премахне техните опасения свързани с възможността за провеждането на ограничена война до рамките на Европа. Анализът показва, че създаването на многостранни сили цели да предотврати появата на френски национални ядрени сили, както и да задоволи амбициите на ФРГ да получи достъп до ядрено оръжие, но без реално страната да получава контрол над такава.

3.3. Приемане на стратегията на НАТО за гъвкав отговор

В тази част на глава трета се изследват противоречията между САЩ и водещите европейски съюзници, свързани с приемането на стратегията за гъвкав отговор, както и политиката на Франция довела до нейното напускане на военната командна структура на НАТО.

Анализирани са възгледите на новия президент на САЩ Джон Кенеди относно контрола и използването на ядреното оръжие. Той отхвърля стратегията за масирано възмездие като нералистична и опасна и настоява за приемането на нова, станала известна като стратегия за гъвкав отговор. Изведени са мотивите за тази промяна и основните принципи, на която се основава новата стратегия. За разлика от Айзенхауер, Кенеди смята, че политическото ръководство трябва да може да се намесва на всеки един етап от конфликта и да контролира неговата ескалация. Това е възможно само при наличието на значителни конвенционални сили и централизиран политически контрол върху употребата на ядрено оръжие.

За европейските съюзници и най-вече за Франция, възможността за провеждането на ограничена война на територията на Европа е абсолютно неприемливо и изглежда като отказ от ядрените гаранции дадени от Вашингтон за защитата на Западна Европа. Изследването установи, че в основата на несъгласието между САЩ и водещите съюзници относно стратегията за защита на НАТО стои различното схващане на проблема, което идва от мястото и ролята им в организацията. Европейските страни, които имат ограничени ресурси и ще понесат значителни разрушения, са

фокусирани предимно върху това как най-сигурно да бъде сдържан СССР и да не се допусне избухването на конфликт. САЩ, които ще трябва да изнесат основната военна тежест при конфликт със Съветския съюз, дават предимство на това, ако все пак такъв възникне как агресия да бъде спряна, без това да доведе до пълномащабна война.

Изследвани са причините за охлаждането на отношенията на Франция със САЩ и НАТО. Желанието на Париж да провежда напълно самостоятелна отбранителна политика и да се утвърди като доминираща сила в Западна Европа заплашва политическото единство на Алианса. Поради тази причина, както САЩ, така и Великобритания и ФРГ отказват да подкрепят исканията на Де Гол за реформа на организацията включваща разпускането на военната командна структура. Анализът на политиката на френския президент показва, че той не иска да унищожи НАТО като организация, а само да премахне онези нейни елементи, които ограничават свободата на действие на Франция.

Предприетите едностранни действия от Де Гол, свързани с напускането на Франция на интегрираната командна структура, предизвикват широкомащабни промени в институционалната структура и политика на НАТО. Анализът на предприетите действия от САЩ показва, че тяхната основна цел е да запазят политическото единство сред останалите страни-членки. В тясно сътрудничество с тях и използвайки механизма на политическите консултации, Вашингтон успява да прелегитимира и утвърди НАТО както като политически, така и като военен съюз.

Направеният анализ на извършените промени в НАТО показва, че в политически план САЩ утвърждават доминиращата си позиция в организацията, въпреки че институционално и процедурно разширяват участието на останалите страни-членки в процеса на вземане на решения. Това най-ясно личи в премахването на Постоянната група и създаването на международния военен секретариат. Заедно с това е намерено и окончателно решение на проблема за споделянето на ядрено оръжие в рамките на Алианса. Вместо това да бъде осъществено чрез даването на физически достъп до такова, САЩ предлагат формула, която ще запази физически техния контрол върху оръжието, но процедурно ще включи всички съюзници, без Франция, в процеса на планиране и взимане на решение за неговото използване. Тези институционални промени са допълнени от политически изразяващи се в

приемането на нова стратегия за отбрана на НАТО, в която са заложили принципите на гъвкавия отговор и доклада „Армел“. Тази новосъздадена институционално-политическа рамка се оказва изключително устойчива, доказателство, за което е, че тя остава в общи линии непроменена до края на Студената война.

3.4. Изводи от глава трета

Анализът и систематизирането на политиките и действията на САЩ и водещите европейски съюзници Великобритания, Франция и ФРГ през разгледания период налагат следните изводи:

- ФРГ и Франция са силно заинтересовани от европейската интеграция, но мотивите им за това са напълно противоположни. За ФРГ тясното сътрудничество между европейските съюзници трябва да убеди САЩ да запазят военното си присъствие на континента, докато Франция цели чрез интеграцията да направи това присъствие ненужно. Сътрудничество с ФРГ ще ограничи доминацията на САЩ и Великобритания в НАТО, а европейската интеграция - стратегическата зависимост на Западна Европа от Вашингтон. За ФРГ съюза с Франция трябва да даде на страната повече влияние върху политиката на Париж, което да смекчи антиамериканските настроения в нея, застрашаващи трансатлантическите отношения.
- Независимо от договорните гаранции европейските съюзници имат сериозни съмнения дали в случай на конфликт със СССР САЩ ще изпълнят задълженията си произтичащи от членството в НАТО. Поради тази причина те приемат военното присъствие на САЩ в Европа като гаранция, че това ще се случи. Според съюзниците колкото по-голямо е присъствието като численост, толкова по-надеждна е тази гаранция.
- САЩ подкрепят европейската интеграция, защото виждат в това възможност за консолидиране на потенциала на европейските съюзници, което ще позволи на Вашингтон да им прехвърли основната икономическа и военна тежест по защитата на Западна Европа и да се превърне в балансатор, който ще се намесва само при нужда. В тази

връзка САЩ са готови да предоставят ядрено оръжие на европейските съюзници, но само в рамките на НАТО и запазвайки право на вето върху неговото използване.

- Великобритания, Франция и ФРГ не искат да се откажат от стратегията за масирано възмездие, защото смятат, че колкото по-голяма е заплахата да употребиш незабавно ядрено оръжие при агресия, толкова по-малка е вероятността да се наложи да направиш това. За разлика от тях САЩ смятат, че колкото по-достоверна е заплахата, толкова по-малка е вероятността за агресия. В резултат на това Великобритания, Франция и ФРГ са фокусирани върху мерки и действия как да не се допусне война, докато САЩ поставят акцента върху това, ако все пак тя се случи как да бъде защитена Западна Европа и едновременно с това да бъде избегнато използването на ядрено оръжие.
- Стратегията за гъвкав отговор се основава на три принципа: достатъчни конвенционални сили, осигуряващи надеждна отбрана на НАТО срещу ограничена съветска агресия, селективно използване на ядреното оръжие и централизиран политически контрол върху решенията за неговата употреба. Това ще позволи постепенна ескалация на конфликта и ще даде възможност на САЩ да се намесват във всеки един етап от него, с цел адаптиране на предприетите действия спрямо политическите цели.
- Не военните, а политическите последици от напускането на интегрираната командна структура на НАТО от Франция притесняват САЩ. За това основната цел на Вашингтон е да запази политическото единство на Алианса. В тясно сътрудничество с останалите съюзници, използвайки механизма на политическите консултации е постигнато съгласие за институционална и политическа реформа на НАТО, която разширява участието на всички страни-членки в процеса на вземане на решения и адаптира организацията към променената среда за сигурност. Заедно с това, самият процес, както и резултатите от него, водят до прелегитимиране на съюза и го утвърждават като незаменим инструмент гарантиращ сигурността на членуващите в него държави.

ОБЩИ ИЗВОДИ

1. Проблемите на взаимоотношенията на САЩ с водещите европейски съюзници влияят пряко върху структурата, функционирането и политиката на НАТО. Те са породени от разминаващите се геополитически, икономически и военни интереси на САЩ, Великобритания, Франция и ФРГ, но динамиката им зависи от промени във вътрешната политика на страните, от международни събития и процеси и от технологичния напредък във военната сфера.
2. Механизмът на политически консултации в НАТО се утвърждава като най-важният инструмент за преодоляване на противоречията между съюзниците и настъпили в резултат на това кризи. Той позволява на организацията да се адаптира институционално и политически към променената среда за сигурност, като едновременно с това запазва и преутвърждава своята легитимност.
3. Нуждата от легитимност и политическите съображения са водещи и доминират над скоростта на вземане на решения и военната ефективност при създаването и промяната на институционалната структура на НАТО, както и при определянето на стратегията и политиките на Алианса.
4. НАТО еволюира от съюз, в който доминиращата сила в лицето на САЩ се опитва да ограничи и контролира водещите държави в него, представени от Великобритания и Франция, към съюз, в който водещите страни-членки се опитват да постигнат това спрямо доминиращата сила. За реализирането на тази цел Великобритания и Франция използват различни стратегии. Първата разчита на развитието на изключително тясно сътрудничество и поддържането на „специални отношения“ със САЩ, докато втората се стреми да си партнира с ФРГ и търси промяна на институционалната структура на НАТО.
5. Интересите на САЩ като глобална суперсила са в противоречие с участието им в регионален отбранителен съюз, какъвто е НАТО. За тях

Европа е стратегически най-важният регион, но те трябва да се грижат за поддържане на сигурността и в други части на света. Поради тази причина САЩ винаги се стремят да запазят максимална свобода на действие в рамките на НАТО, за да могат да балансират ангажиментите си в зависимост от нуждите и възникващите заплахи.

НАУЧНИ И ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ

Научни приноси

1. Разкрита е и е доказана връзката между проблемите на взаимоотношенията на САЩ с Великобритания, Франция, ФРГ и промените в институционалната структура, политиката и функционирането на НАТО. Изследвано е влиянието и са анализирани последиците от ключови международни събития върху взаимоотношенията на САЩ с Великобритания, Франция и ФРГ, както и върху промените в НАТО.
2. Изведени са и са анализирани основните противоречия в отношенията между САЩ и водещите европейски съюзници в НАТО – Великобритания, Франция и ФРГ в периода 1949 – 1967 г. чрез разкриване на геостратегическите, политическите и военни интереси на посочените страни.
3. Проследено е и е изследвано развитието и утвърждаването на системата на политически консултации в НАТО като механизъм за преодоляване и примиряване на противоречията между САЩ и водещите европейски съюзници. Очертани са и са анализирани политическите и институционални промени в организацията, водещи едновременно до премахване на разделението на страните-членки на водещи и останали и установяване на еднолична доминация на САЩ в Алианса.
4. Представени са основните концептуални схващания за организиране на отбраната на Западна Европа. Разкрита са и са анализирани възгледите

на САЩ, Великобритания и Франция относно ролята на ядреното оръжие в контекста на тези концептуални схващания. Очертани са и са изследвани проблемите свързани с контрола, споделянето, планирането и използването на ядрено оръжие в рамките на НАТО.

Научно-приложни приноси

Чрез детайлен анализ на разнообразен документален материал от американските архиви, неизползван досега в българската научна литература, е обогатено знанието за взаимоотношенията между САЩ и водещите европейски съюзници в НАТО – Великобритания, Франция и ФРГ в периода 1949 – 1967 г., посредством изследване и оценка на техните действия и политики в разгледания период.

ПРИЛОЖЕНИЕ НА НАУЧНОТО ИЗСЛЕДВАНЕ:

Резултатите от настоящото изследване са включени в учебните програми на Военна академия “Г.С.Раковски” и се използват в обучението на слушатели, студенти и специализанти в магистърските програми по „Националната сигурност и отбрана”, „Мениджмънт на сигурността и отбраната”, Публични комуникации в сигурността и отбраната” и „Стратегическо ръководство на сигурността и отбраната”.

НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Беярова, Наталия., Иванов, Ивайло. „Ролята на НАТО на Балканите - история и еволюция”, С. "Аспекти на сигурността", Дипломатически институт при министъра на външните работи на Република България, 2012, с. 167 – 196
2. Иванов, Ивайло. „Последици от създаването на интегрираната командна структура на НАТО (1950–1953 година)“, Сп. Военен журнал, бр.1/2013, с. 119 – 128
3. Иванов, Ивайло. „Ролята на суецката криза за еволюцията на взаимоотношенията между САЩ и водещите държави в НАТО“, Сп. Военен журнал, бр.1/2014, с. 117 – 129

4. Иванов, Ивайло. Доклад „Ролята на ядреното оръжие във взаимоотношенията между съюзниците в НАТО през 50-те години на XX век”, Международна научна конференция „НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ В ОТБРАНАТА: ВЕКОВНА ТРАДИЦИЯ И НОВИ ХОРИЗОНТИ”, 7 – 9 октомври 2014 г.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

Брой на източниците – 323 (17 на кирилица и 306 на латиница):

- 21 интернет документални източници;
- 13 статии от периодични научни издания, конференции и медии;
- 289 специализирани литературни и научни изследвания.